

CATALUNYA ÉS L'ALTRE?

Agustí PONS

«*Cataluña es de España y deberá someterse a la voluntad de la Nación, pese a quien pese y caiga quien caiga...*». Aquest és un paràgraf d'un article aparegut a la revista *La Correspondencia Militar* el setembre del 1931, i recollit en *El llibre negre de Catalunya*, de Josep M. Ainaud. A l'esmentat volum el lector pot trobar moltes altres expressions semblants, que el poden indignar o que el poden fer riure però que, en el fons, expressen la mateixa perplexitat: per quines raons, Catalunya, que forma part d'Espanya, té necessitat de parlar una llengua pròpia i de mantenir un dret propi i d'exterioritzar una consciència més o menys difusa de poble diferenciat? En el fons, la pregunta de si Catalunya és o no és Espanya amaga una profunda ineptitud per acceptar el *el rostre de l'altre*. *El rostre de l'altre* és el títol de l'estudi que Xavier Antich ha dedicat al filòsof Emmanuel Levinas, amb el qual va guanyar el premi Joan Fuster d'assaig corresponent a l'any 1992. En aquest estudi, Antich planteja la relació que el món contemporani ha establert amb *l'altre*. Diu Antich: «Ara per ara, el món contemporani ha instituït dues formes habituals de relacionar-se amb l'altre: la fusió i la juxtaposició. La fusió [...] comporta l'anul·lació de l'altre davant l'exercici despòtic d'una raó imperialista; una raó que pot manifestar-se en la intransigència amb què s'acostuma a tractar el més dèbil, i que adopta, segons raons geogràfiques i sòcio-culturals, l'aspecte del racisme i la xenofobia [...]. La juxtaposició, per la seva part, comporta una relació amb l'altre que neix de la in-diferència: tots els "altres" són, des d'aquesta perspectiva, iguals. [...] En la juxtaposició, el subjecte con-viu al costat dels altres, dels quals no vol saber res, perquè ja sap l'únic que s'ha de saber: que són "altres", diferents del seu món, que ni parlen el

seu llenguatge, ni li importen. [...] Amb la fusió, domina la funció imperativa del llenguatge; amb la juxtaposició, el monòleg. En cap dels dos casos, però, no s'insinua la possibilitat de comunicació com a tal.»

Sovint abocats a una relació amb la resta d'Espanya que oscil·la entre la fusió i la juxtaposició, des de Catalunya ens preguntem, aquests darrers mesos, sobre les raons de fons —sobre les des-raons, seria millor— d'una campanya anticatalana que fa guanyar vots al Partit Popular i que aconseguix unir, si més no, en aquest punt, periodistes, escriptors i mitjans de comunicació de tendències i preocupacions diferents si no del tot oposades.

D'entrada, es va dir que els primers atacs del diari ABC contra determinats fets relacionats amb els drets dels qui usem habitualment la llengua catalana eren fruit d'una conjuntura molt concreta: el suport de CIU al PSOE després de les eleccions legislatives del 1993; un suport que va permetre a Felipe González continuar al capdavant del Govern de l'Estat. No havia estat el diari ABC el qui, poc temps abans, havia declarat Jordi Pujol com un dels espanyols de l'any? Era quan, des de determinats sectors de la dreta espanyola, es contemplava la possibilitat que Jordi Pujol encapçalés, o participés de forma molt destacada, en una coalició de centre-dreta capaç d'acabar amb l'hegemonia del PSOE. Així, doncs, aquell nomenament també obeïa a raons purament conjunturals. Però el somni d'una coalició o aliança de centre-dreta liderada o amb el suport de CIU es va esvaïr per raons i conveniències que ara no vénen el cas; i el cert, com és públic i notori, és que, gràcies als vots de CIU, el PSOE es va mantenir en el poder. El PP, naturalment, no ha paït mai aquest suport. Però, en realitat, allò que el PP no havia paït era la seva derrota. Els analistes coincidien a afirmar que les eleccions legislatives de 1993 no les havia guanyat el PSOE sinó que les havia perdudes el PP, fonamentalment, perquè als ulls de bona part de l'opinió pública, catalana i espanyola, José María Aznar no era un líder gaire fiable; no era un líder prou fet. En el PSOE, no hi havia partit, però hi havia líder. Exactament al contrari del que passava al PP, on hi havia partit però no hi havia líder.

Ràpidament, però, la profusió i la proliferació dels atacs contra persones i institucions catalanes va fer adonar-se els més incauts que no es tractava només d'una situació conjuntural. En primer lloc, i fonamentalment, perquè el PP es va adonar que l'anticatalanisme —o dit de manera més tècnica: el foment del greuge comparatiu de la resta d'Espanya envers Catalunya— feia augmentar considerablement les seves expectatives de vot. Així es van ajuntar les necessitats amb els desitjos. D'una banda, és evident que dins del PP hi ha un corrent espanyolista molt fort, amb

una gran capacitat d'influència en les decisions del partit. D'una altra banda, és cert que José M. Aznar ha aconseguit convertir el PP en una poderosa maquinària pre-electoral en la qual participen preparats experts en comunicació i màrqueting que disposen de constants estudis i enquestes per saber què s'ha de dir i què no s'ha de dir en cada moment. Poder expressar allò que se sent —és a dir, poder expressar un sentiment anticatalà— sabent que, a la vegada, es beneficien els interessos a curt termini del partit, haurà estat un do dels déus per més d'un i més de dos dirigents, simpatitzants o acòlits periodístics del PP.

I l'anticatalanisme dona vots a causa de la desinformació general que existeix entre l'opinió pública espanyola sobre allò que realment està passant a Catalunya, a Euskadi i a Galícia; i, també, per l'existència d'una certa tendència autista, molt present en anteriors episodis de la història, i ara encara amb una gran força, especialment, en determinats mitjans de comunicació de Madrid. Pel que fa a la desinformació, no deixa de ser paradoxal que un Estat que tan sovint es mostra gelós de les seves competències no hagi exercit mai, d'ençà l'entrada en vigor de la Constitució, aquelles que li estan reservades relatives a la inter-comunicació cultural. Concretament, el punt dos de l'article 149 de la Constitució diu, textualment: «Sens perjudici de les competències que podran assumir les comunitats autònomes, l'Estat considerarà el servei de la cultura com un deure i una atribució essencial i facilitarà la comunicació cultural entre les comunitats autònomes, d'acord amb elles.» Es tractaria d'evitar que les comunitats autònomes —se sobreentén que, d'una manera especial, les que posseeixen una llengua pròpia— formessin vasos no comunicants. L'acció de l'Estat hauria de consistir a procurar que els ciutadans d'un àmbit lingüístic tinguessin una informació constant i acurada de les activitats culturals sorgides i dutes a terme en els altres àmbits. Tanmateix, tothom convindrà que aquesta inter-comunicació no s'ha produït de manera habitual tot i que l'Estat disposa, directament o indirectament, d'amplis recursos per fer-la possible —per exemple, a través dels mitjans de comunicació àudio-visual de titularitat pública.

Al desconeixement sobre la situació lingüística i cultural de Catalunya —ras i curt, sobre Catalunya— hi ajuden, i molt, determinats mitjans de comunicació i determinades tertúlies radiofòniques. Cal tenir en compte, en aquest sentit, que el periodisme que es fa a Madrid deriva, fonamentalment, de dues grans tendències: el casticisme i l'afrancesament. El casticisme es preocupa més de l'estil que del contingut, se sent hereu de Gómez de Serna i de l'esperit del café Pombo i practica una literatura narcisista que desemboca en un autisme ideològic que li permet despreo-

cupar-se, o tractar amb una lleugeresa inconcebible des de la perspectiva d'un periodisme homologable, tot allò que passa pel món. Aquesta mena de periodisme és el que es desplega, amb èxit semblant de públic, des de les columnes de l'ABC i des de les del diari *El Mundo*, tot i les diferències que puguin existir entre el decandentisme de Francisco Umbral, el postfeixisme de Jaime Campany o aquest professional del ressentiment que respon al nom de Federico Jiménez Losantos. Pel que fa als intel·lectuals afrancesats és cert que, si més no en teoria, ofereixen més garanties per a una millor comprensió del que passa a Catalunya. Però no podem oblidar que aquests intel·lectuals es miren en el mirall del jacobinisme francès i que, per tant, són capaços de veure la palla del nacionalisme dels altres sense adonar-se de la viga pròpia. Així és com sovint ha actuat el diari *El País* respecte al nacionalisme català i aquesta ha estat la filosofia d'alguns dels seus columnistes més celebrats. La conjunció entre l'autisme i el jacobinisme és el que explica, si més no en part, el fracàs de moltes de les temptatives que s'han fet fins ara per tal de donar a conèixer, a Madrid, la realitat literària i cultural de Catalunya. És el cas, per exemple, de la col·lecció d'escriptors catalans traduïts el castellà i publicats en una edició conjunta per Alianza Editorial i l'Enciclopèdia Catalana. La col·lecció va quedar paralitzada quan se n'havien editat uns pocs volums per falta de vendes...

Alguns dels periodistes que més han destacat en el seu anticatalanisme continuat o visceral pertanyen a famílies que formaven part de l'oligarquia cultural del règim anterior; és a dir, de famílies lligades al franquisme. Ja he citat Jaime Campany, que havia arribat a ser director del diari *Arriba*, per antonomàsia l'òrgan d'expressió ideològica del franquisme. A França, Itàlia o Alemanya seria inconcebible que un periodista que hagués ocupat càrrecs de confiança sota els règims de Pétain, de Mussolini o de Hitler continués en actiu, i dictant impropèris, un cop aquests règims autoritaris i repressors de la llibertat de premsa haguessin passat a millor vida. Però a Espanya l'amnèsia històrica ha permès aquesta i altres impunitats. Pel que fa al periodista Luis Herrero, per exemple, està directament emparentat amb Fernando Herrero Tejedor, falangista, que va arribar a ser secretari general del Movimiento, adscrit a la línia més immobilista del règim franquista, i que va morir en un accident de cotxe. Alfonso Ussía, per la seva banda, porta com a segon cognom el de Muñoz-Seca, aquell autor de teatre especialitzat en acudits sobre viatjants catalans i que va ser assassinat en el Madrid republicà poques setmanes després del 18 de juliol.

Per a molts, la reforma democràtica va ser punt d'arribada i no punt

de partida. Mort Franco i acabat el franquisme, el sistema democràtic va ser assumit, amb més o menys entusiasme, com una superestructura necessària i, fins i tot, convenient. Però és més fàcil muntar un sistema de partits polítics que desmuntar uns hàbits culturals que mai no han tingut necessitat de ser qüestionats. Per tant, sí a un sistema de llibertats públiques, però res de canviar d'idea sobre l'estructuració territorial de l'Estat; res d'assumir, o simplement, acceptar que a Catalunya, i al País Basc i a Galícia, començava el procés de retornar les coses al seu lloc, començava el procés d'autogovern. D'aquí que molts episodis de la incomprensió d'aquests cercles periodístics i intel·lectuals de Madrid respecte a Catalunya no siguin nous sinó pràcticament calcats als que es van produir durant els anys anteriors de la Guerra Civil quan Catalunya també va maldar per obtenir un reconeixement jurídic i polític al seu sentiment de diferència. N'hi ha prou amb llegir dos llibres d'aparició recent per confirmar que, malauradament, en aquest cas, la història sí que es repeteix. Es tracta del ja esmentat *El llibre negre de Catalunya*, recopilat per Josep M. Ainaud de Lasarte, i de *L'anticatalanisme del diari ABC (1916-1936)* de Jaume Medina.

Ni tan sols episodis com el del recent document de la Real Acadèmia de la Lengua són nous. Aquest document, com se sap, va ser elaborat per una ponència de l'esmentada institució a partir d'una petició feta pel president del Govern espanyol, Felipe González, que, contrari a l'elaboració d'una llei de protecció del castellà —com voldrien els acadèmics més bel·ligerans—, va voler conèixer l'opinió d'aquella casa sobre la situació de l'idioma castellà. El resultat, és prou conegut... Doncs bé, el 5 de gener del 1916, la Real Academia Española de la Lengua va aprovar un document semblant, adreçat al comte de Romanones, que, en aquell moment, ocupava el càrrec de president del Consell de Ministres. En aquest document, es constata l'abandonament «*en cuanto al empleo de la lengua castellana en nuestras escuelas y otros establecimientos de enseñanza*» i es reclama que s'ordeni «*sin contemplaciones ni disculpas de ningún género*» l'acompliment d'allò que s'estableix en la Ley Moyano. Aquesta Llei datava del 1857 i establia, per primer cop a Espanya, l'obligatorietat de l'ensenyament primari. Era una llei progressista, que va estar vigent fins a la II República. Però el seu article 88 deia: «*La Gramática y Ortografía Española serán texto obligatorio y único para estas materias en la enseñanza pública*». La proposta de la Real Academia va ser rebuda, a Catalunya, amb indignació general. La majoria d'intel·lectuals hi van dir la seva, des de Carles Riba —que va adoptar una posició seriosa i analítica, com li corresponia— fins a la Penya Gran de l'Ateneu, que va enviar a Antonio

Maura, aleshores president de la Real Academia, un telegrama redactat amb aquella fraseologia barroca i de vegades incompreensible que el polític mallorquí utilitzava quan parlava en castellà. El telegrama deia així: «*Contubernio con frumentarios menospreciadores habla nuestra antojasenos tizón en quien como vos desmentir no puede ancestral raigambre prosapia hondero blear a trueque ensombrecer con reconditeces aliños patrióticos.*» El telegrama anava signat només amb el nom de Peña Ateneo, però Maura va respondre l'endemà mateix amb un altre telegrama que deia així: «*Considero infundados temores suposición sentimientos aluden pues de no tener fundidos unos con otras considerariame enfermo del alma.*» Allò important, bromes a part, és que l'Academia s'ha comportat, el 1995, de la mateixa manera que ho havia fet el 1916.

Raons conjunturals, raons electorals, raons psicològiques i familiars, raons històriques i ideològiques: el cert és que l'anticatalanisme ha tornat a ressorgir a Espanya i davant d'aquesta situació ens podem preguntar si res no ha canviat en aquests darrers temps. En realitat, sí que ha canviat una cosa, i és que Catalunya ha pogut disposar, en aquests últims anys, del període d'autogovern més llarg i fructífer de la seva història i això tant pel que fa a l'Administració autonòmica com als municipis i a les institucions polítiques i culturals de tota mena. El catalanisme ha estat present i ha pogut actuar —sota diferents sigles polítiques i sota diferents adscripcions ideològiques i estètiques— en la immensa majoria de les institucions del país. Aquest és un fet nou per a la resta d'Espanya on, fins fa ben poc, podien mostrar, envers Catalunya i els seus drets, la comprensió que es mostra cap a les causes o situacions minoritzades. És més fàcil sentir-se solidari amb el feble que no pas respectuós amb el qui està en condicions d'esdevenir un igual; és més fàcil defensar les causes perdudes que no pas acceptar, amb totes les seves conseqüències, *l'altre*, en pla d'igualtat.

El nou anticatalanisme està relacionat amb la nova situació jurídica i social que viu Catalunya. I, per aquesta mateixa raó, no cal esperar que el resultat d'unes eleccions canviï substancialment la situació; la pot canviar, en allò que té conjuntural. Però, en el fons, hi ha un problema d'ignorància que és aquell que fa dir a Adolfo Suárez, de bona fe, que el català no és un idioma apte per a la ciència i que és el que porta a Aznar, en un patètic gest de bona voluntat i d'implícita declaració d'ignorància, a entrevistar-se amb els dirigents de l'Institut d'Estudis Catalans, per saber quins són els objectius i les feines d'aquesta institució. Aquesta ignorància afecta, també, i en tenim mil exemples diaris, alguns dels mitjans de comunicació més influents...

A les trobades entre intel·lectuals castellans i catalans que periòdicament convoca la Generalitat de Catalunya solen abundar les frases brillants, els reconeixements de passions. Però, en canvi, resulta difícil baixar de l'estadi de les grans declaracions de principi i concretar propostes operatives. Per exemple, quantes vegades s'ha dit que caldria revisar allò que els llibres de text continuen ensenyant als escolars espanyols per tal d'adaptar-los a la realitat plurilingüística i plurinacional de l'Estat? Ja hem vist com, des del Ministeri de Cultura, no s'ha fet res ni es fa res en el capítol de la intercomunicació cultural. I, tanmateix, resulta obvi que la comprensió del fet català es juga a l'escola i als mitjans de comunicació espanyols. Sense un canvi profund dels continguts que s'aprenen a l'escola espanyola i sense una política decidida dels mitjans de comunicació espanyols —si més no, els públics— en favor de la comprensió envers les *altres* cultures de l'Estat, les noves generacions d'espanyols continuaran creixent —amb les excepcions de rigor— dins dels mateixos prejudicis de les generacions anteriors. No és panorama que inviti a l'optimisme.

